

Rarissime
manque le titre

en état vaut 1.000
avec le corps entier
fr. rare

160 fr

Paris

MARSILII FICINI

FLORENTINI MEDICI

atq; Philosophi celeberrimi,

DE STUDIOSORUM SANITATE TUENDA.

BASILEAE, APVD IO. BEB.
ANNO M. D. XXIX.

Ex libris C. f. X. Mercier de Compiegne.
Commis de la Marine.
Paris. 790.
(R...)

MARSILII

FICINI FLORENTINI MEDICI atque philosophi celeberrimi, de Studiosorum sanitate tuenda, siue eorũ qui literis operam nauant, bona ualetudine conseruanda.

LIBER PRIMVS.

De nouem Studiosorũ ducibus. Cap. I.

VIcunque iter illud asperum, arduumq́; & longum ingrediuntur, quod quidem uix tandem ad excelsum nouem Musarum templum aßiduo labore perducit, nouem omnino itineris huius ducibus indigere uidentur. Quorum primi quidem tres in cœlo, tres sequentes in animo, postremi tres in terra, nos ducunt. Principio, in cœlo Mercurius, ut inuestigando Musarum iter aggrediamur, uel impellit uel adhortatur. Siquidem Mercurio tributum est inuestigationis omnis officiũ: deinde Phœbus ipse, & quærentes animos & res quæsitas splendore uberrimo sic illustrat, ut perspicuè quod quærebatur, à nobis inueniatur. Accedit gratiosißima Venus, Gratiarũ mater, atque almis omnino lætisq́; ra-

dijs suis, rem omnem adeò condit & ornat, ut quicquid & instigante Mercurio quæsitum fuit, & monstrante Phœbo iam erat inuentum, mirifica quadam & salutari uenustate Veneris circumfusum, delectet semper & prosit. Sequuntur tres itineris huius duces in animo, uidelicet uoluntas ardens & stabilis, acumen ingenij, memoria tenax. Tres in terra postremi sunt, prudẽtißimus paterfamilias, probatißimus præceptor, medicus peritißimus. Absq; his nouem ducibus nemo ad ipsum nouem Musarũ templum peruenire uel potuit, uel poterit unquam. Cæteros quidem duces ab initio nobis præcipue Deus omnipotẽs naturaq; tribuerũt, tres uero postremos nostra adhibet diligentia. Sed præcepta officiaq; quæ ad patremfamilias, & quæ ad præceptorem circa literarum studia pertinent, antiqui plures sapientesq; tractauerunt, præcipue Plato noster, & sæpe aliâs, & in libris de repub. ac de legibus diligentißime. Deinde Aristoteles in Politicis: Plutarchus quoque & Quintilianus egregie. Solus autem literarũ studiosis hactenus deest medicus aliquis, qui manum euntibus porrigat, salutaribusq; consilijs atq; medicinis adiuuet eos, quos neque cœlum neq; animus, neq; paterfamilias præceptór ue destituit. Ego igitur sortem eorũ laboriosißimam miseratus, qui difficile, Mineruæ minuentis neruos, iter agunt, primus tanquam medicus debilibus

& ualo

& ualetudinarijs adſum, ſed utinam facultate tam integra, quàm propitia uoluntate. Surgite iam adoleſcentes, Deo duce alacres. Surgite iuuenes, atq; uiri, quos ardentius Mineruæ ſtudium nimiũ eneruat. Accedite libenter ad medicum, qui uobis ad instituti ueſtri perfectionem monſtrante Deo atq; fauente, conſilia remediaq; ſalutaria largitur.

Quàm diligens habenda cura ſit cerebri, cordis, ſtomachi, & ſpiritus. Cap. II.

PRincipio quantã curſores cruriũ, athletæ brachiorum, Muſici uocis curã habere ſolent, tantum ſaltem literarum ſtudioſos cerebri, & cordis iocinorisq; & ſtomachi oportet habere rationem. Imò uero tanto maiorem, quanto et membra hæc præſtantiora quàm illa ſunt, & ij frequentius atq; ad potiora his membris, quàm illi illis utuntur. Præterea ſolers quilibet artifex inſtrumenta ſua diligentiſsime curat: penicillos pictor, malleos incudésque faber ærarius, miles equos & arma, uenator canes & aues, citharam citharœdus, & ſua quiſq; ſimiliter. Soli uero Muſarum ſacerdotes, ſoli ſummi boni ueritatisq; uenatores, tam negligentes (proh nefas) tamq; infortunati ſunt, ut inſtrumentum illud, quo mundum uniuerſum metiri quodammodo et capere poſſunt, negligere penitus uidentur. Inſtrumentum eiuſmodi, ſpiritus

ipſe eſt, qui apud medicos uapor quidã ſanguinis, purus, ſubtilis, calidus, & lucidus definitur. Atque ab ipſo cordis calore, ex ſubtiliori ſanguine procreatus uolat ad cerebrũ, ibiq; animus ipſo ad ſenſus tam interiores quàm exteriores exercendos, aßidue utitur. Quãobrem ſanguis ſpiritui ſeruit, ſpiritus ſenſibus, ſenſus deniq; rationi. Sanguis autẽ à uirtute naturali quæ in iocinore ſtomachoq; uiget, efficitur. Tenuißima ſanguinis pars fluit in cordis fontem, ubi uitalis uiget uirtus. Inde creati ſpiritus cerebri & (ut ita dixerim) Palladis arces aſcendũt: In quibus animalis, id eſt, ſentiendi mouendiq; uis dominatur. Itaque talis plurimum fermè contemplatio eſt, quale ſenſus ipſius obſequium. Talis autem ſenſus, qualis & ſpiritus: ſpiritus uero talis, qualis & ſanguis: & tres illæ uires, quas diximus, naturalis ſcilicet, uitalis, & animalis, tales ut ſunt à quibus, per quas, in quibus ſpiritus ipſi concipiuntur, naſcuntur, atque fouentur.

Τὸ αἷμα πλεῖσον ξυμβάλλεται μέρος συνέσιος Hippoc.

Literatos pituitæ & atræ bili obnoxios eſſe. Cap. III.

NOn ſolum uero membra illa, uireſq; & ſpiritus, homines literarũ cupidi curare diligentißime debent, uerũetiam pituitam ſemper & atram bilem nõ aliter quàm nauigantes Scyllam atque Charibdim cautißime deuitare iubentur. Quantum enim

reliquo

reliquo corpore ociosi sunt, tantum cerebro ac mente negociosi. Inde pituitam, quod Græci phlegma: hinc atram bilem, quam ijdem melancholiã uocant gignere compelluntur. Illa quidem ingenium sæpe obtundit & suffocat: hæc uero si nimium abundauerit flagraueritue, aßidua cura crebrisq; deliramentis uexat animum, iudiciumq; perturbat: Vt nõ immeritò dici poßit, literatos fore præcipue sanos, nisi pituita molesta esset: & lætißimos sapientißimosq; omniũ, nisi bilis atræ uitio uel mœrere sæpe, uel interdũ desipere cogerentur.

Quot sint causæ, quibus literati melancholici sint, uel fiant. Cap. IIII.

VT autem literati sint melancholici, tres potißimum causarum species faciunt. Prima cœlestis, secunda naturalis, tertia est humana. Cœlestis, quoniam Mercurius qui ut doctrinas inuestigemus, inuitat, & Saturnus qui efficit, ut in doctrinis inuestigandis perseueremus, inuentasq; seruemus, frigidi quodammodo sicciq; ab Astronomis esse dicuntur: uel si forte Mercurius non sit frigidus, sit tamen sæpe Solis propinquitate siccißimus, qualis est natura apud medicos melancholica: eandemq; naturam Mercurius ipse & Saturnus literarũ studiosis, eorum sectatoribus impertiũt ab initio, ac seruant augentq;

quotidie. Naturalis autem causa esse uidetur, quod ad scientias præsertim difficiles consequendas, necesse est animum ab externis ad interna, tanquam à circumferentia quadam ad centrum sese recipere, atq; dum speculatur in ipso (ut ita dixerim) hominis centro stabilißime permanere. Ad centrum uero à circunferentia se colligere, figiq; in centro, maxime terræ ipsius est proprium, cui quidem atra bilis persimilis est. Igitur atra bilis animum, ut se & colligat in unum, & sistat in uno contempleturq;, aßidue prouocat. Atque ipsa mundi centro similis, ad centrum rerum singularum cogit inuestigandum, euehitq; ad altißima quæq; comprehendenda: quandoquidem cum Saturno maxime congruit altißimo planetarum. Contemplatio quoq; ipsa uicißim aßidua quadã collectione & quasi compreßione, naturam atræ bili persimilem contrahit. Humana uero ea ex nobis causa est. Quoniam frequens agitatio mentis, cerebrũ uehementer exiccat: igitur humore magna ex parte consumpto (quod caloris naturalis pabulum est) calor quoq; plurimũ solet extingui, unde natura cerebri sicca frigidaq; euadit, quæ quidem terrestris & melancholica qualitas nominatur. Præterea ob frequentißimum inquisitionis motum, spiritus quoq; moti continue resoluuntur: Resolutos autẽ spiritus, ex subtiliore sanguine instaurari necessariũ est. Quapropter subtilioribus clarioribusq;

ribusq; sanguinis partibus sæpe consumptis, reliquus sanguis necessariò densus redditur & siccus & ater. Accedit ad hæc, quod natura in contemplatione, cerebro prorsus cordiq; intenta, stomachum eparq; destituit. Quare alimentis præsertim uel uberioribus uel durioribus male concoctis, sanguis inde frigidus crassusq; & niger efficitur. Demum nimio membrorum ocio neque superflua excernuntur, neque glutinosi, tenaces, fusciq; uapores exhalant. Hæc omnia melancholicum spiritum, mœstumq; & pauidum animũ efficere solent. Siquidem interiores tenebræ multo magis quàm exteriores, mœrore occupant animum atq; terrent. Maxime uero literatorum omnium hi atra bile premuntur, qui sedulo philosophiæ studio dediti, mentem à corpore rebusq; corporeis seuocant, incorporeisq; coniungunt: tum quia difficilius admodũ opus maiori quoque indiget mentis intentione, tum quia quatenus mentem incorporeæ ueritati cõiungunt, eatenus à corpore disiungere compelluntur. Hinc corpus eorum nonnunquam, quasi semianimum redditur atque melancholicum. Quod quidem Plato noster in Timæo significat, dicens, animũ diuina sæpißime & intensißime contemplantem, alimentis eiusmodi adeò adulescere potentemq; euadere, ut corpus suum supra quàm natura corporis patiatur exuperet, ipsumq; uehementioribus agitationibus suis aliquando

Caussæ.

uel effugiat quodammodo, uel nõnunquam quasi dis-
soluere uideatur.

Cur melancholici ingeniosi sint, & qui horum sint eiusmodi, aut secus. Caput V.

HActenus quam ob causam Musarũ sacerdotes melancholici uel sint ab initio, uel studio fiãt, rationibus primo cœlestibus, secundo naturalibus, tertio humanis ostendisse sit satis. Quod quidem confirmat in libro problematũ Aristoteles: Omnes enim inquit, uiros in quauis facultate præstantes melancholicos extitisse. Qua in re Platonicum illud quod in libro de scientia scribitur, confirmauit: ingeniosos uidelicet plurimũ concitatos furiososq; esse solere. Democritus quoq; nullos, inquit, uiros ingenio magnos, præter illos qui furore quodam perciti sunt, esse unquã posse. Quod quidẽ Plato noster in Phædro probare uidetur, dicens poëticas fores frustra absq; furore pulsari. Etsi diuinũ furorẽ hic forte intelligi uult, tamen neque furor eiusmodi apud physicos, alijs unquam ullis, præterquam melancholicis incitatur. Deinceps uero aßignandæ à nobis rationes sunt, quare Democritus & Plato & Aristoteles asserant, melancholicos nonnullos interdum adeò ingenio cunctos excellere, ut non humani, sed diuini potius uideantur.

Asseue

Asseuerant id Democritus, Plato & Aristoteles absq; dubio, rationem uero tantæ rei haud satis explicare uidentur. Audendum tamen (monstrante Deo) causas indagare. Melancholia (id est atra bilis) est duplex: Altera quidem naturalis à medicis appellatur, altera uero adustione contingit. Naturalis illa nihil est aliud, quàm densior quædam sicciorq; pars sanguinis. Adusta uero in species quatuor distribuitur. Aut enim naturalis melancholiæ, aut sanguinis purioris, aut bilis, aut salsæ pituitæ combustione concipitur. Quæcunq; adustione nascitur, iudicio & sapiētiæ nocet: nempe dum humor ille accenditur atque ardet, concitatos furentesq; facere solet: quam Græci Maniam nuncupant, nos uero furorem. At quando iam extinguitur, subtilioribus clarioribusq; partibus resolutis, solaq; restante fuligine tetra, stolidos reddit et stupidos, quem habitum melancholiam proprie & amentiā uecordiamq; appellant. Sola igitur atra bilis illa quam diximus naturalem, ad iudiciū nobis sapientiamq; conducit. Neque tamen semper. Sanè si sola sit, atra nimium densaq; mole obfuscat spiritus, terret animum, obtundit ingenium. Si uero pituitæ simplici misceatur, quum frigidus obstiterit circum præcordia sanguis, crassa quadam frigiditate segniciem adducit atque torporem, atq; ut densißimæ cuiusque materiæ natura est, quando eiusmodi melancholia fri

Duplex melancholia.

2. Georg.

gescit,ad summum frigiditatis intenditur. Quo in statu nihil speratur,timentur omnia,tœdet cœli conuexa tueri. Si bilis atra uel simplex uel mixta putrescit quartanã gignit febrem, lienis tumores, & multa generis eiusdem. Vbi nimis exuberat,siue sola sit, siue coniuncta pituitæ, spiritus craßiores facit atq; frigidiores. Continuo animum afficit tædio, mentis aciem hebetat, nec salit arcadico circũ præcordia sanguis. Oportet autem atram bilem neque tam paucam esse, ut sanguis,bilis, & spiritus quasi freno careãt: Vnde instabile ingenium labilemq́; memoriam esse contingat : Neque tam multam ut nimio pondere prægrauati dormitare atq; egere calcaribus uideamur. Proinde necessarium est,omnino eam esse quoad eius natura patitur,subtilißimam. Si enim tenuata pro natura sua maxime fuerit,poterit forsitan absq; noxa etiam esse multa : atq; etiam tanta ut æquare bilem saltem pondere uideatur.

Mediocritas esto.

Abundet igitur atra bilis,sed tenuißima: non careat humore subtilioris pituitæ circumfuso,ne arescat prorsus durißimaq́; euadat. Non tamen misceatur omnino pituitæ, præsertim uel frigidiori uel multæ,ne frigescat: Sed bili sanguiniq́; adeò misceatur,ut corpus unum conficiatur ex tribus, dupla sanguinis ad reliqua duo,pro portione compositum. Vbi octo sanguinis partes,duæ bilis,duæ iterũ atræ bilis portiones existant. Accendatur aliquantu-

lum

lum à duobus illis atra bilis, accensáq; fulgeat, nõ uratur: ne, quemadmodũ solet materia durior, dum feruet nimium, uehementius urat & concitet. Dum uero refrigescit, similiter frigescat ad summum. Bilis enim atra ferri instar, quando multũ ad frigus intenditur, friget ad summum: quando contrà ad calidum ualde declinat, calet ad summum. Neque mirum uideri debet atram bilem accendi posse facile, atque accensam uehementius urere. Siquidem uidemus calcem illi similem, aqua perfusam feruere statim atq; exurere. Tantam ad utrunq; extremum melancholia uim habet, unitate quadam stabilis fixæq; naturæ. Quæ quidem extremitas cæteris humoribus nõ cõtingit. Summe quidem calens summam præstat audaciam, imò ferocitatem, extreme uero frigens, timorem ignauiamq; extremã. Medijs uero inter frigus caloremq; gradibus affecta uarie, affectus producit uarios, non aliter quàm merum, præcipue potens, bibentibus ad ebrietatem uel etiam paulò liberius affectus inferre uarios solet. Igitur opportunè temperata sit atra bilis oportet. Quæ quum ita moderata est, ut diximus, & bili sanguiniq; permixta, quia & natura sicca est & conditione quantum ipsius natura patitur tenuissima, facile ab illis accenditur, quia solida est atq; tenacissima, accensa semel diutissime flagrat, quia tenacissimæ siccitatis unitate potentissima est, uehemẽtius

Bilis atræ ultra citráque mediocritatẽ noxæ.

incalescit: Quemadmodũ lignum in paleis si utraque accendãtur, magis diutiusq́; calent & lucent. Atqui à diuturno uehementiq́; calore, fulgor ingens, motusq́; uehemens & diuturnus proficiscuntur. Huc tendit illud Heracliti: Lux sicca, anima sapientißima.

Quo pacto atra bilis ingeniosos efficiat. Cap. VI.

Quæret forte quispiam, quale sit corpus illud humoris eiusmodi ex tribus illis humoribus, ea qua diximus proportione conflatum? Tale est fermè colore, quale aurum esse uidemus, sed aliquantũ uergit ad purpuram. Et quando tam naturali calore quàm uel corporis uel animi motu accenditur? fermè non aliter q̃ ignitum rubensq́; aurum, purpureo mixtum calet & lucet, atq; uelut iris trahit uarios flagrante corde, colores. Quæret aliquis iterum, quonam pacto humor eiusmodi conducat ingenio? Nempe spiritus ex hoc humore creati, primo quidem subtiles sunt, nõ aliter quàm aqua illa quam & Vitæ, seu Vitis aquam nominant & Ardentẽ, quoties ex craßiori mero, quadã ad ignem destillatione, ut fieri solet exprimitur. Spiritus enim sub angustioribus atræ bilis eiusmodi cõpreßi meatibus, uehementiore ob unitatẽ calore, maxime tenuantur, perq́; arctiores meatus expreßi, subtiliores erumpunt. Deinde calidiores

simi-

ſimiliter atque eadem ratione lucidiores, tertio, motu agiles, actione uehementiſsimi, quarto, ſolido ſtabiliq; humore iugiter emanantes, actioni diutiſsime ſeruiunt. Tali autem animus noſter obſequio fretus indagat uehementer, perſeuerat inueſtigando diutius. Facile quæcunq; inueſtigauerit, inuenit, clare perſpicit, ſyncere dijudicat, ac diu retinet iudicata. Adde quod quemadmodū in ſuperioribus ſignificauimus, animus inſtrumento ſiue incitamento eiuſmodi, quod centro mundi quodammodo congruit, atque (ut ita dixerim) in ſuum centrum animū colligit, ſemper rerū omnium & centra petit, & penetralia penetrat: Cōgruit inſuper cum Mercurio atq; Saturno: quorum alter omnium Planetarum altiſsimus, inueſtigantem euehit ad altiſsima. Hinc philoſophi ſingulares euadunt, præſertim quū animus ſic ab externis motibus atque corpore proprio ſeuocatus, & quamproximus diuinis, diuinorum inſtrumentum efficiatur. Vnde diuinis influxibus oraculiſq; ex alto repletus, noua quædā inuſitataq; ſemper excogitat, & futura prædicit. Quod non ſolum Democritus atq; Plato affirmant, ſed etiam Ariſtoteles in Problematū libro, & Auicenna in libro Diuinorū, & in libro de Anima confitentur. Quorſum hæc de atræ bilis humore tam multa? Vt meminerimus, quantū atra bilis, imò candida bilis eiuſmodi quærenda & nutrienda eſt tan-

quam optima, tantum illam quæ contrà se habet, ut diximus, tanquam peßimã esse uitandam. Adeò enim dira res est, ut à malo dæmone eius impetus instigari Serapio dixerit, & Auicenna sapiens nõ negauerit.

Quinq; præcipue studiosorũ hostes, scilicet Pituita, Atra bilis, Coitus, Satietas, Matutinus somnus. Cap. VII.

VT autem redeamus illuc unde iam longius digreßi sumus, longißima uia est, quæ ad ueritatem sapientiamq; perducit, grauibus terræq; marisq; plena laboribus. Quicunq; igitur hoc iter aggrediuntur, ut poëta quispiam diceret, sæpe terra mariq; periclitantur. Siue enim mare nauigent, continue inter fluctus, id est humores duos, pituitã scilicet & noxiam illam melancholiam, quasi inter Scyllam Charibdimq; iactantur. Siue terra (ut ita dixerim) iter agant, tria monstra protinus sese illis obijciunt. Primum terrena Venus, secundum, Bacchus & Ceres, tertium, nocturna Hecate frequenter opponit. Ergo & Apollo ab æthere, & Neptunus ab æquore, & à terra Hercules sæpe uocandi, ut monstra eiusmodi Palladis inimica, iaculis Apollo transfigat, Neptunus tridente domet, claua Hercules contundat & laceret. Primum quidem monstrũ est uenereus coitus, præsertim si uel paulum uires excesserit. Subito nam

que

que exhaurit ſpiritus, præſertim ſubtiliores, cerebrumq́; debilitat, labefactat ſtomachum atq; præcordia, quo malo nihil ingenio aduerſius eſſe poteſt. Cur nam Hippocrates coitum comitiali morbo ſimilem indicauit? niſi quia mentem, quæ ſacra eſt percellit, tantumq́; obeſt, ut Auicenna in libro de Animalibus dixerit: Siquid ſpermatis ſupra quàm natura toleret, coitu profluat, obeſſe magis, quàm ſi quadragies tantundē ſanguinis emanarit, ut nō iniuria priſci Muſas atque Mineruam uirgines eſſe uoluerint. Huc Platonicum illud ſpectat, quum Venus Muſis minitaretur, niſi ſacra uenerea colerēt, ſe contra illas ſuum filium armaturā. Reſponderūt Muſæ, Marti, ô Venus, Marti talia minitare. Tuus enim inter nos Cupido non uolat. Deniq;, natura nullum ſenſum longius quàm tactum ab intelligentia ſegregauit. Secundum monſtrum, eſt uini cibiq; ſacietas. Quippe ſi uinum uel nimium uel nimis calidum uehemensq́; fuerit, caput ipſum humoribus peſſimisq́; fumis implebit. Mitto quod inſanos facit ebrietas. Cibus uero nimius, primum quidem ad ſtomachum, in ipſo coquendo omnem naturæ uim reuocat. Quo fit, ut capiti ſimul ſpeculationiq; intendere nequeat. Deinde inepte coctus, multis et craſſis uaporibus humoribusq́;, aciem mentis obtundit. Quin etiam ſi ſatis coquatur, tame ut Galenus ait, animus adipe & ſanguine ſuffocatus, cœleſte aliquid perui-

dere non poteſt. Tertium deniq; monſtrũ eſt, ad multam noctem, præſertim poſt cœnam frequentius uigilare: unde etiam poſt ortum ſolis dormire cogaris. Quoniã uero in hoc errant falluntur'q; ſtudioſi permulti, idcirco quantum ingenio noceat, latius explicabo, atq; rationes ſeptem præcipuas afferam. Primam ab ipſo cœlo, Secundã ab elementis, Tertiam ab humoribus, Quartam ab ordine rerum, Quintam à natura ſtomachi, Sextam à ſpiritibus, Septimã à phantaſia deductas. Principio, tres Planetæ, quemadmodum in ſuperioribus dicebamus, contemplationi & eloquentiæ maxime fauent, Sol, Venus, atq; Mercurius. Hi uero paribus fermè paßibus concurrentes, aduentante nocte nos fugiũt, die uero uel propinquante, uel iam ſurgente reſurgũt, noſ'q; reuiſunt. Poſt uero ſolis ortum in plagam cœli duodecimam, quæ carceri tenebriſque ab Aſtronomis aßignatur, repente truduntur. Ergo nõ qui uel nocte quando nos fugiũt, uel die poſt ſolis ortum, quando carceris tenebrarũ'q; domum intrant, ſed qui uel propemodum petentibus ortum, uel iam ſurgentibus ad contemplandum ſcribendum'q;, ipſi quoq; conſurgũt, ij ſoli acutißime ſpeculantur, & eloquentißime inuenta ſua ſcribunt atq; componunt. Ratio ſecunda ſcilicet ab elementis eſt talis. Oriente ſole mouetur aër, tenuatur'q; & claret, occidente uero contrà. Sanguis autem & ſpiritus, mo-

tum

tum qualitatéq; aëris circũfusi, naturáq; similis sequi necessariò compellũtur. Tertia ratio, quæ ab humoribus ducitur, est eiusmodi. In aurora mouetur sanguis, & regnat, motúq; tenuatur & calescit & claret, spiritus uero sanguinẽ sequi imitariq; solent. Verum accedente nocte melancholia illa craßior & frigidior, atq; pituita dominantur, quæ spiritus ad speculandum ineptißimos proculdubio reddunt. Quarta ratio, quæ trahitur ab ordine rerũ, hæc erit. Dies uigiliæ, nox somno tributa est. Quoniã quum sol uel ad hemisphærium nostrum accedit, uel super ipsum incedit, radijs suis meatus corporis aperit, atq; à centro ad circumferentiam humores spiritusq́; dilatat, quod quidem ad uigiliã actionesq́; excita atq; conducit. Cõtrà uero, quando recedit, omnia coarctantur, quod naturali quodam ordine inuitat ad somnũ, maxime post tertiam aut quartam noctis partem. Quisquis igitur manè quidem dormitat, quando sol mundusq́; excitat, ad multam uero noctem uigilat, quando natura dormire iam & à laboribus quiescere iubet, hic absq; dubio quũ ordini uniuersi, tum sibiipsi repugnat, dum cõtrarijs simul motibus perturbatur atq; distrahitur. Sanè dum ab uniuerso mouetur ad extima, ipse sese mouet ad intima: Atq; contrà, dum ab uniuerso ad intima trahitur, ipse se interim retrahit ad externa. Ergo peruerso ordine motibusq́; con

trarijs, tum corpus totum, tum ſpiritus ingeniumq́ꝫ prorſus labefactatur. Quinto loco à natura ſtomachi in hunc modum argumentamur. Stomachus diuturna diurni aëris actione, apertis poris admodum dilatatur, euolantibusq́ꝫ ſpiritibus tandem ualde debilitatur. Igitur ſubeunte nocte, nouam ſpirituum copiam exigit, qua foueatur. Quapropter quicũqꝫ eo tempore contemplationes longas et difficiles inchoat, ipſos ad caput ſpiritus retrahere nititur. Hi uero diſtracti neqꝫ ſtomacho ſatis, neqꝫ capiti faciunt. Maxime uero nocet, ſi poſt cœnã lucubrantes, diu eiuſmodi ſtudijs attentius incumbamus. Pluribus enim tunc ad concoquendũ cibum ſpiritibus, multoq́ꝫ calore ſtomachus indiget. Hæc uero duo, lucubratione ſtudioq́ꝫ tali diuertuntur ad caput. Quo fit, ut neqꝫ cerebro, neque ſtomacho ſuppetãt. Adde quod caput ob eiuſmodi motum, craſsioribus cibi repletur uaporibus, atqꝫ cibus in ſtomacho à calore & ſpiritu deſtitutus, crudeſcit & putret, unde rurſus caput opplet atqꝫ lædit. Denique matutinis horis, quando ſurgendum eſt, ut excrementis omnibus ſomno retentis ſingula membra purgentur, tunc id quod peſsimũ eſt, qui nocte lucubrando concoctionẽ penitus interruperat, idem dormiendo manè, excrementorum expulſionem diutius impedire cõpellitur. Quod quidem tam ingenio quàm corpori, medici omnes obeſſe quamplurimum arbitrantur.

tur. Meritò ergo qui nocte contra naturam pro die, atq; conuerso, die rursus pro nocte utuntur, tanquam noctuæ, ij etiam in hoc uel inuiti noctuas imitantur, ut quemadmodum illis sub solis lumine caligant oculi, ita & ijs mentis acies sub ueritatis splendore caliget. Sexto loco à spiritibus idem ita probatur. Spiritus fatigatione diurna præsertim subtilißimi quiq; deniq; resoluuntur. Nocte igitur pauci craßiq; supersunt, literarum studijs ineptißimi, ut non aliter mancis horum fretum alis ingenium uolare poßit, quàm uespertiliones atq; bubones. Contrà uero post somnū manè spiritibus recreatis, membrisq; adeò corroboratis, ut minimo spirituum amminiculo egeant, multi subtilesq; spiritus adsunt, qui cerebro seruiant atq; expeditius obsequi possunt, in membris fouendis regendisq; parum admodum occupati. Postremo septima ratio, sic à phantasiæ natura deducitur. Phantasia siue imaginatio siue cōgitatio, seu quouis alio nomine nuncupanda uidetur, multis, longis, contrarijs inuigilando imaginibus, cogitationibus, curisq; distrahitur atq; turbatur. Quæ quidem distractio perturbatioq; sequenti contemplationi, tranquillam sere namq; mentem penitus postulanti, nimium contraria est. Sola uero nocturna quiete, agitatio illa sedatur tandem atq; pacatur. Igitur accedente quidem nocte, semper turbata mente, recedente uero, ut pluri-

mum mente tranquilla ad ſtudia nos cõferimus. Quicunq; uero mente nimiũ agitata res ipſas iudicare conantur, ij nõ aliter quàm illi qui uertiginẽ patiũtur, omnia uerti putant (ut Plato inquit) quum ipſi uertantur. Quamobrem ſcite Ariſtoteles in Oeconomicis iubet ante lucem ſurgere, aſſeritq́; id & ad corporis ſanitatẽ, & ad philoſophiæ ſtudia prodeſſe quàm plurimum. Sed hoc ita accipiendum eſt, ut cita & modica cœna matutinam cruditatem diligentiſſime deuitemus. Deniq; ſacer ille uates Dauid, omnipotentis tuba Dei, nunquam dicit ueſpere, ſed mane ſemper atq; diluculo in deum ſuum canendũ ſe cithara pſalmisq́; ſurgere. Surgere quidẽ mente, ea hora omnino debemus, mox etiã corpe, ſi modo id cõmode fieri poſſit.

Quæ ſit hora inchoandis ſtudijs opportunior, quisue cõtinuandi modus.

Cap. VIII.

Ex ijs quæ in ſuperioribus diſputata ſunt, fermè iam ſatis conſtat, opportune noſtra nos ſtudia exordiri, uel ſtatim oriente ſole, uel hora una ſaltem uel duabus ad ſummum ante ſolis exortum. Sed antequã è lecto ſurgas, perfrica parumper ſuauiterq́; palmis corpus totũ primo, deinde caput unguibus, ſed id paulò leuius. Hac in re te Hippocrates admoneat. Nã frictione, inquit, ſi uehemens ſit, durari cor

pus: si leuis, molliri: si multa, minui: si modica, imple
ri. Quum è lecto surrexeris, noli subitæ lectioni me-
ditationiq; prorsus incumbere, sed saltem horæ dimi
dium cuilibet expurgationi concedito, mox medita-
tioni accingere diligenter, quam ad horam circiter
unam pro uiribus prorogabis. Deinde remittes pa-
rumper mentis intentionem, atq; interim eburneo pe
ctine diligenter & moderate pectes caput, à fronte
ceruicem uersus quadragies pectine ducto. Tum cer
uicem panno asperiori perfrica, demum reuersus ad
meditandum, duas insuper horas, aut saltem horam
unam studio dedicato. Produci uero nonnunquam stu
dia possunt, sed aliquanta interdum intermißione fa-
cta, ad horam usq; meridianam. Quinetiam interdũ
quamuis raro, nisi cibum interim cogamur assumere
post meridiem circiter horas duas. Sol enim circa or-
tum potens est, potẽs & in medio cœlo. In plaga quo
que illa cœli, quæ medium proxime sequitur, quam
nonam Astronomi uocant & sapientiæ domum, Sol
maxime gaudet. Quoniam uero Poëtæ omnes Phœ-
bum Musarum scientiarumq; ducem esse uolunt, me-
ritò si quid altius excogitandum est, his horis potißi
mum cogitetur. Si Musæ quærẽdæ, horis iisdẽ Phœ
bo duce quærantur. Reliquæ enim horæ, ueteribus
alienisq; legendis potius quàm nouis proprijsq; exco
gitandis accõmodatæ uidentur. Semper autem menti

Hippoc. in eo. lib. quẽ κα[illegible]ήγεον inscripsit.

nisse debemus, qualibet hora semel saltem paulisper remittendam esse mentis intentionem. Quũ enim ob intentionem huiusmodi spiritus resoluantur, meritò si nunquam cesses tendere, lentus eris. Dum laboras animo, interim corpore conquiesce. Mala est defatigatio corporis, peior animi, utriusq; simul peßima, oppositis hominem motibus simul distrahens, uitamq; disperdens. Deniq; haud ulterius meditatio procedat quàm uoluptas, potius uero citrà.

Vitandæ pituitæ præcepta. Cap. IX.

OPeræpretium fore uidetur, quæ noxia literatis esse diximus repetere breuiter, atq; remedia singulis adhibere. Ergo ne pituita nimis augeatur, exercitatione quotidie stomacho fermè uacuo bis utendum, nunquam tamen laboriosa, ne acuti spiritus dissoluantur, excrementa diligentißime ab omnibus meatibus expurganda. Sordes à corporis totius cute capitis præcipue, tum lotione, tum frictione penitus abstergendæ. Vitanda alimenta frigida nimium, atq; nisi obstiterit atra bilis, etiã humida, & omnino quæ pinguia, uirulẽta, uiscosa, uncta, glutinosaq; sint, uel quæ facile putrescere soleant. Si stomachus uel natura uel ætate sit frigidus, aut dimittendus omnino, aut certe minuendus aquæ potus. Moderatus cibus sit oportet, sed potio moderatior. Habitatio alta à graui nu-

tui nubiloq; aëre remotißima, tum ignis, tum calidi odoris usu, humiditas expellenda. Prohibendum frigus à capite, maxime uero ceruice atq; pedibus: multum enim obest ingenio. Prodest moderatus usus aromatum in frigidioribus epulis, nucis muscatæ præsertim, & Cinnamomi, & Croci, Zinziberis quoq; conditi manè stomacho uacuo, quod sensibus etiam & memoriæ maxime prodest.

Qua ratione uitanda sit atra bilis. Cap. X.

PEßimam uero illam quam in superioribus detestabamur atram bilem, hæc augent crassum turbidumq́; uinum, præcipue nigrum, cibi duri, sicci, salsi, acres, acuti, ueteres, usti, aßi, fricti, carnes bouis & leporis, caseus uetus, salsamēta, legumina, præcipue faba, lenticula, melongia, eruca, braßica, sinapis, radicula, allium, cæpa, porrum, mora, cariotæ, & quæcunque calefaciunt uel frigefaciunt simulatq; desiccant, & omnia nigra: Ira, timor, misericordia, dolor, ocium, solitudo, & quæcunque uisum & olfactum auditumq́; offendunt, omnium uero maxime tenebræ. Præterea exiccatio corporis nimia, siue longis nata uigilijs, siue multa mentis agitatione uel cura, seu frequenti coitu, usuq́; rerū calidarum multū, atque siccarum, seu immoderata quadam deiectione atq; purgatione uel exercitatione laboriosa, uel ine-

dia, siti, calore, uel sicciore uento, uel frigore. Quum uero bilis atra semper siccißima sit, frigida quoq;, licet non æque, huic certe resistendum est, rebus quidē modice calidis, humidis uero quammaxime, cibis elixis aßidue, qui coquantur facile, & subtilem gignant sanguinem atq; clarißimū. Sed interim ut stomachi & pituitæ ratio habeatur, perinde atque bilis atræ, epulæ cinnamomo & croco & sandalis condiantur. Conferunt semina peponis, atq; cucumeris, & pinei

σρώϐυλος nuclei abluti. Conueniunt lacticinia omnia, lac, caseus recens, amygdalæ dulces. Conueniunt carnes auiū & pullorum gallinaceorum, quadrupedúmue lactentium, oua sorbilia maxime, et ex membris animaliū, cerebellum, dulcia mala, pyra, persica, pepones, pruna damascena, atq; similia: cucurbita rite cocta, herbæ humidæ, nō uiscosæ: Cerasea uero, ficus, uuas, minime laudo. Nauseam uero & satietatem ualde detestor. Nihil autem aduersus hanc pestem ualentius est quàm uinum leue, clarum, suaue, odorum, ad spiritus præ cæteris perspicuos generandos aptißimū. Nam

Vinum. ut Platoni & Aristoteli placet, hic humor, hoc uino non aliter mollitur atq; dulcescit & claret, quàm uel lupini aqua perfusi, uel ferrū flammis accensum. Verum quantū eius usus spiritibus & ingenio prodest, tantum nocet abusus. Præterea infundere aurum uel argentum maxime ignitum, eorumq; folia in poculis

uel in ipſo iure prodeſſe conſentaneum eſt, atque aureo uel argenteo uaſculo bibere, ciboſq; ſumere. Item perutile eſt, ſi ſæpe ſtomacho uacuo liquiritiæ ſuccus deglutiatur: ſuccus quoq; punici pomi dulcis, atque dulcis arancei. Conducũt nõ mediocriter ſuaues odores, temperati maxime: at ſi regnat frigus, ad calidũ declinantes, ſin dominetur calor, uergentes ad frigidum. Temperandi ſunt igitur ex roſis, uiolis, myrto, camphora, ſandalis, aqua roſacea, quæ frigidæ ſunt. Rurſus ex cinnamomo, citro, aranceo, gariophilis, mentha, meliſſa, croco, ligno aloë, ambra, muſco, quæ calida. Verni flores proſunt in primis & folia citri ſiue arancei, odoraq; poma, ſed maxime uinum. Odores eiuſmodi prout cuiq; conuenit, & naribus hauriendi ſunt, & pectori atq; ſtomacho admouendi. Odores uero calidos multum ſiccoſq;, ſi ſoli fuerint & continui non probamus. Tenendus ore Hyacinthus, qui animum uehementer exhilarat. Hierobotana quoque, id eſt ſclarea ſylueſtris, tũ cibo tum odore confert. Bugloſſa rurſus, borago, meliſſa, horũq; trium aqua. Rurſus lactuca, endiuia, uua paſſula, lac amygdalinum, menſæ familiariſsima eſſe debent. Fugiendus aër, aut feruens, aut glacialis nimium, aut nubilus, ſed aër temperatus ſerenuſq; liberrime admittendus. Mercurius, Pythagoras, Plato iubent diſſonantem animum uel mœrentem cithara, cantuq; tam

constanti quàm concinno cōponere simul atq; erigere. David autem poëta sacer psalterio psalmisq; Saulem ab insania liberabat. Ego etiam (si modo infima licet componere summis) quantum aduersus atræ bilis amaritudinem dulcedo lyræ cantusq; ualeat, domi frequenter experior. Laudamus frequentem aspectū aquæ nitidæ, uiridis rubeiue coloris, hortorū nemorumq; usum, deambulationem secus flumina, perq; amœna prata suauem, equitationem quoq;, gestationem, nauigationemq; lenem ualde probamus, & uarietatem imprimis, facilesq; occupationes, diuersaq; negocia non molesta, assiduam hominum gratiosorum consuetudinem.

De curatione Stomachi. Cap. XI.

SEquitur ut curam stomachi quamdiligenter habeamus, ne nauseam cruditatémue adducat unquam satietas, caputq; offendat. Bis cibus quotidie sumendus est, & modicus atq; leuis, Cinnamomo, Mace, nuce muscata moderate conditus. Semper tamen siccus cibus pondere alimenta mollia potumq; exuperet, nisi forte atræ bilis siccitatem admodum uereamur. Famem (si cōmode fieri potest) cibus, sitim potus expectet. Auiditas utriusq;, supersit mensæ. Fastidium & saturitas procul absint. Abstinendum ab ijs quæ ob nimiam humiditatem uel uirulentam & unctam uiscosamq; materiam stomachū relaxando debilitant.

Satietas uitanda.

bilitant, uel etiã frigida aut calidißima ſunt, aut pro pter duritiam ægre coquuntur. Et quæ talia ſunt, ut diu poſt menſam palato ſaporem reddant moleſtiorem, ſiue inflent, ſiue caput multis uaporibus impleant: ab omnibus imprimis quæ facile uel extra aluũ, uel in aluo putreſcant. Dulces ſapores, aut acres ſi ſoli ſint, nullo pacto probamus: ſed dulces, acri quodã uel acuto uel ſicco uolumus tẽperari. Maſtix & mentha ſicca, ſaluia recẽs, uuæ paſſulæ, cydonia poma cocta, condita ſaccharo, cicorea, roſa, corallus, lotus capparis & aceto cõditus, ſtomacho amicißima ſunt. Mala præterea punica ſapore inter acidũ dulcemq; medio, & omnino quæcunq; moderate acida ſunt & aliquantulũ auſtera, quæ medici ſtyptica uocant, ſiue quæ aliquantum acuta ſunt uel ſalſa uel aromatica: Myrobalani autem omnia ſuperant. Vinũ quoq; rubeum potius quàm album, ſapore quaſi paululũ ſubamaro, ac niſi caliditas uel deſtillatio aliter poſtulauerit, optimum erit merum bibitum paulatim. Omnino autem liquidiores epulæ prius ſumendæ quàm duriores. Sumpto uero cibo conuenit, coriandrum pomũq; cydonium conditum ſaccharo, mala punica, & pira auſtera, meſpila quoq; & perſica ſicca, atq; ſimilia. Mandere uero oportet antequam deglutiãtur, ſingula exactißime. Fouendus ſtomachus ſi oportet extrinſecus, maſtice, roſa, mentha, corallo. Cauendũ ne poſt

cibum, duabus aut tribus proximis horis uel cogitationi difficili, uel lectioni sedulò incũbamus. Necessariæ forsitan erunt horæ uacationis quatuor, si cibus potús ue uberior fuerit, aut cibus durior. Malum est cibo potúue uentrem extendere, pessimum stomacho sic extento, difficilia cogitare. Aut igitur nutrimentũ sume leuissimum, aut sumpto, uaca donec quasi concoxeris. Neq; dormiendum post cibum meridie, nisi maxima cogat necessitas, atque id quidem non prius quàm horas duas uigilauerimus. Nocte tamen sumpta cœna, hora ut uidetur, una uigiliæ sat est. Coitus stomacho pestilens, præsertim si uel saturo statim, uel esuriente concumbas. Ocio mœret stomachus, exercitatione gaudet, nisi dum cibo sit plenus. Sumpto cibo statim modicè deambulandum, mox uero sedendum.

De ijs quæ fouent membra præcipua & uires spiritus. Cap. XII.

SEd iam operæpretium facturus, ut nonnulla ex medicorum officina in mediũ producamus, quæ stomachi, cordis, cerebri, spirituum ingenij, uires uel seruent integras uel restituant, ac si uel pituita uel atra bilis excrescat, uel immineat nausea longe propellant. Omnes sine controuersia medici consenserũt, nihil esse salutarius Theriaca, fouendis cõfirmandisq; tum singulis membris & uiribus, tum spiritibus atq;

ingenio Huius igitur in primis utemur drachma dimidia, aut ſaltem drachmæ tertia parte, bis qualibet hebdomada hyeme & autumno: Sed æſtate atq; uere ſemel, uel ſola, uel ſi placet frigidis humidisq́; temporibus cum pauculo mero claro, ſuaui: temporibus uero calidis ſiccisq́;, præſertim ſi natura uel ætas ſit calidior, cū aquæ roſaceæ duabus uncijs aut tribus, ſtomacho ſcilicet uacuo, ſex aut ſeptem horis ante cibū. Si theriaca deſit, dabimus mithridatum. Sed ubi theriacā mithridatúmue ſumimus, eo die ab omni re calida penitus abſtinendū, & ſi æſtas aut uer fuerit, frigidis eſt utendum. Secundo uero loco eadem in cauſa probatur ab omnibus Aloë rite electa atq; lota. Sume myrobalanorum chebularum drachmas duas, roſarum purpurearum, ſandali rubei, emblicorum, cinnamomi, croci, corticis pomi citri, beem, meliſſæ, id eſt citrariæ, ſingulorum drachmam unam, aloës electæ riteq́; ablutæ drachmas duodecim. Ex ijs conſice pilulas optimo mero, quibus hebdomada qualibet ſemel utaris diluculo, eo ſcilicet pondere, quod naturæ tuæ conueniat: æſtate quidem cū aqua roſacea, aliâs uero cum uino. Quibus autem diebus neque theriacā neque pilulas aſſumes, utere confectione eiuſmodi mane atque ueſpere duabus aut tribus ante cibum horis. Sume cinnami electiſsimi drachmas quatuor, chebularum myrobalanorum duas, & totidem emblicarū,

croci, rosarum drachmam dimidiã, sandalorum rubrorum drachmas duas, corallorumq; similium drachmam unã, sacchari albißimi quantũ satis est. Funde saccharum aqua rosacea atque succo citri uel limonum, æqualibus uidelicet portionibus, coquas suauiter. Deinde adde musci tertiã drachmæ partem, atque ambræ tantundem. Demum confice bolos solidos quos morsulos uulgo uominant, auróq; inuolue. Tria hæc, ipsi eo usu quo præscripsimus, experti sumus, Theriacam & Aloẽn ita, ut diximus, temperatam, confectionemq; illam singulis conferre membris, uiribus & spiritibus, acuere sensus atque ingeniũ, memoriam corfirmare. Pituitam quoque & bilem, atq; atram bilem illis pilulis facile uel educi uel emẽdari. Præterea ætati cuilibet & naturæ, tria quæ diximus familiarißima iudicantur.

Pharmaca pituitæ repreßiua atq; eductiua. Cap. XIII.

SI aduersus exundantẽ pituitam acrius pugnandum fuerit, pilulas aurora ex Hierapicra Galeni, uel quas Mesues Elephanginas nominat, dabimus scilicet quot et quoties oportuerit, uel etiã in robustiore natura pilulas ex hiera atq; trochiscis agarici pari portione compositas, semper uero cum melle rosaceo liquido atq; oximelle aquaq; maratri, id est fœniculi

culi. Qui certe syrupus in pituita digerenda etiam ante pilulas atq; post eas maxime prodest. Si unà cum pituita cæteri quoque humores turbent, pilulis ex Reubarbaro Mesues, uel pilulis quæ Sine quibus, à posterioribus nuncupantur, opportune purgabimus. Omnem uero uehementem repentinamq; deiectionem purgationemq; penitus detestamur. Nam stomachum corq; debilitat, spiritus multos exhaurit, confundit humores, spiritus fumis humorum fuscis obtenebrat.

Catarrhi & destillationis, cõmunis studiosorũ pestis Remedia. Cap. XIIII.

VBi caput propter pituitam destillationibus fluctuat, quandoq; hora somni aliquot ex pilulis quas modo descripsimus, dabimus. Iubebimus præterea ea hora & alijs Thus sæpe mandere: nã mirifice destillationibus & sensibus omnibus memoriæq; succurrit. Rursus muscata nux & theriaca ore retenta, probatur: Maiorana quoque, quam amaracum nominant, uel eius aqua admota naribus uel infusa. Post cibum uero, alimentorum fumos, coriandro cydoneisq; coërcebimus.

De dolore capitis. Cap. XV.

SI caput sæpe doleat humore grauatum frigido, præter illa quæ narrauimus, cõfectionẽ illam quam Diambram nominant, uel diacori uel Plirisar

coticon tenere ore iubebimus. Quinetiam masticem sæpe mandere. Prætere a linire frontẽ, tempora, ceruicem, maioranæ, fœniculi, rutæ folijs unà cum oleo rosacco tunsis, similiter aloë, aceto, oleo, aquaq; rosaceis perfecte diluta.

Visus caligantis medelæ.

Caput XVI.

VBi oculi caligant, neque rubent tamen, neque aliud præbent ullum caloris indicium, tunc sanè collyrium ex aqua fœniculi, maioranæ, chelidoniæ, rutæ, adhibito croco & antimonio confert. Sed aqua eiusmodi prius densiori panno est exprimenda. Nihil tamen admoueas oculis, nisi antea pilulis Lucis sæpe purgaueris. At si caligantes oculi rubeant, subito pilulis ex fumo terræ compositis purga. Mox collirium ex aqua rosacea & saccharo prodest. Nonnunquam uero albumine oui, tutia, lacte adiectis quã primum opitulatur. Omnino autem quotidianus usus maratri uisum seruat & acuit. Semen quidẽ eius frequenter ore tenere oportet, folia uero comedere. Triphera minor à Mesue descripta, optima est. Optimũ quotidie uacuo stomacho myrobalanum, chebulam conditam sumere, atque cum ea nonnihil panis ex saccharo, maratroq; in puluerem ducto compositi: quod insuper ingenio mirum in modum, ac producendæ uitæ prodest. Eufrasiæ quinetiam usus, oculis est singu-

lare

lare præsidium. In omni uel dolore capitis, uel caligine oculorum, diuertendi sunt retrò uapores frictionibus cucurbitulisq;. Ac si calor in causa sit, sanguisq; abundet, hirudines ceruici & humeris adhibebimus.

De sensorio Gustus instaurando. Cap. XVII.

STomachus sæpe literarum studiosis gustum ferè omnem amittit, si id pituitæ uitio incidit, quod acidus oris sapor, uel saliua multa & glutinosior indicat, postquàm aluum subduxeris medicinis, quas supra narrauimus: Aromatico rosaceo utere, scilicet sacharo rosaceo mixto, melle quoque rosaceo cum cinnamo, solo etiam uel gingibere condito, uel menthæ syrupo: sed in primis Theriaca. Sin autem bilis copia forte contingit, quod quidem os amarum ostendere solet, similiter post purgationem ex Aloë sicut diximus, præparata, uel reubarbaro adsume, uel triasandalum, uel Oxysaccharũ, saccharo, aceto albo, & uino acrioris punici mali, compositam. Vel persica pyráue, siue condita siue Syrupo confecta, sicut Mesues docet, uel nostram eiusmodi confectionem gustui saluberrimam. Sume sacchari rosacei uncias quatuor, diamarenati uncias duas, diacytonites tantundem, scilicet uncias duas, myrobalanorum chebularum semunciam, emblicarum tantundem, sandali rubei, coralli rubri, utrorunq; æque drachmam dimi-

Saliuæ humorum indices.

diã. Funde insuper Iuleb ex succo citri uel limonis uncias treis aut duas. Quod si stomachus debilis est & frigidus, adijce duas cinnami drachmas. His ante cibum duabus horis utendũ. Nauseam semper ab utroque natam humore tollit diacitonites, & usus capparis cum aceto. Item potus modicus ieiuno stomacho albi aceti rosacei, si duplo sacchari põdere misceatur. Rursus menthæ syrupus atque absynthij. Item mentha uel aceto condita, uel acido mali punici succo diluta atque rigata.

Exquisitißima atræ bilis remedia. Cap. XVIII.

VErum mißa hæc tanquam leuiora iam faciamus, atque ad id quod periculosißimum est, reuertamur, ad atram bilem scilicet, quæ quoties abundat & furit, quum corpus totum, tum uel maxime spiritum quasi quoddam instrumentum ingenij, ipsumq; ingenium & iudicium labefactat. Primum in ea curanda præceptum sit, ut docuit Galenus, ne repente illam educere contendamus, ne forte eius parte liquidiore subtilioréque subducta, residuum densius admodum, sicciusq; resideat, sed paulatim molliatur digeraturq;, pariter atque educatur. Secundum, ut interim tam cibis humidioribus, quàm lauacris dulcibus & modicis, unguentisq; similibus caput & corpus totum ad summum pro uiribus humectetur, ea tamen

Et Hippocrates in libro περὶ διαίτης.

cau

cautione, ne uel destillatio irritetur, uel destruatur stomachus aut iecur, uel meatus corporis obstruantur. Tertium uero, & id quidem maxime necessarium, ut continue cor foueatur, roboreturq; rebus congruis partim intus acceptis, partim extrà pectori naribús ue adhibitis. Aspiciantur quoque & audiantur, odorentur, & cogitentur aßidue quæ oblectent. Cõtraria uero longius arceantur.

Syrupi Melancholicis maximo futuri commodo. Cap. XIX.

MVlta quidem à multis, aduersus hunc humorem composita sunt. Ego autẽ in præsentia tria quædam remediorum genera è plurimis adferã electissima omnium atque tutißima, accepta primum à priscis, deinde à recentioribus confirmata, interdum etiam à nobis ad usum nostrum accommodata. In primo est syrupi optimi compositio. In secundo pilulæ probatißimæ. In tertio electuaria saluberrima. His tribus opportune adhibitis, melãcholicus humor mollitur & digeritur atque soluitur, spiritus acuuntur & illustrantur, fouetur ingenium, memoria confirmatur. Syrupus est huiusmodi: Sume boraginis, buglossæ, florumq; utriusque, melißæ, capillorum Veneris, endiuiæ, uiolarum, Cuscutæ, polipodij, Senæ, epithymi, singulorum quantum manu capitur, pruna Damascena numero uiginti, odora poma, nu

mero decem, paßularum unciam unam, liquiritiæ unciam dimidiam, cinnami, sandali rubri, corticum citri, singulorum drachmas tres, croci drachmam dimidiam. Coquantur in aqua omnia præter epithymum & aromata, donec pars tertia consumatur. Decoctio expreßa post, cum saccharo iterum & epithymo moderate coquatur. Postremo infundantur aromata scilicet cinnamum atque crocus. Huius syrupi aurora calefacti unciæ treis bibantur, simulq; unciæ duæ aut treis aquæ buglossæ, atque unà cum ijs ex sequentibus pilulis accipi debent duæ saltem, aut plures, prout cuique conuenit, eo scilicet pacto, ut aluus quotidie paulum moueatur.

Pilulæ ad humores uitiosos molliendos & expurgandos. Cap. XX.

Pilularum uero quantum ad propositũ spectat, duo sunt genera, aliæ delicatis congruunt, robustioribus aliæ. Primæ, aureæ siue magicæ nominari possunt, partim Magorum imitatione, partim nostra inuentione, sub ipso Iouis Venerisq; fluxu compositæ, quæ Pituitam, Bilem, Atram bilem educunt absque molestia, singula membra corroborant, spiritus acuunt & illuminant. Ita eos dilatant, ne constricti mœstitiam pariant, sed dilatatione & lumine gaudeant. Ita rursus stabiliunt, ne extensione nimia

cua-

euanescant. Sume igitur auri grana duodecim, maxi me foliorum eius si pura sint, thuris, myrrhæ, croci, ligni aloës, cinnami, corticis citri, melissæ, serici cru di coccinei, menthæ, been albi, been rubei, singulorum drachmam dimidiam, rosarum purpurearum, sandali rubri, coralli rubri, myrobalanorum trium, scilicet emblicarum, chebularum, indarum, singulorum drachmam unam, aloës rite ablutæ tantundem quantum cunctorum pondus. Confice pilulas mero quàm electissimo. Sequuntur pilulæ ad soluendam melancholiam aliquanto ualidiores, ueruntamen mi nime uiolentæ. Sume peoniæ, myrrhæ, stichados Arabici, melissæ, thuris, croci, myrobalanorum trium, scilicet emblicarum, chebularum, indarũ, rosarum, singulorum drachmam unam, trochiscorum Agarici, polipodij, epithymi, senæ, lapidis lazuli rite loti & præparati, lapidis Armeni effecti similiter, drachmas treis singulorum, Aloës lotæ uncias duas, uino perfecto pilulas consla. Si cum melancholia manifesta caliditas dominetur, quæ in hac compositione sunt frigida, ad tertiam insuper ponderis sui partem augenda erunt. Has pilulas ut literarũ studiosis con uenit, Græcorum, Latinorum, Arabumq; imitatione composui: nolui uero fortiora miscere, quale ueratrũ, quo Carneades fanaticus utebatur. Viris enim literatis tantum uel paulò firmioribus consulo, qui-

Alia cõpositio.

bus nihil pestilentius est quàm uiolentia. Ideo prætermisi pilulas Indas, lapidisq́; lazuli uel Armeni notas, & quam compositionem Ieralogodion appellant. Si denique decet simpliciorem compositionem inserere, qua ego familiarius utor: Sume Aloës lotæ unciam unam, myrobalanorũ emblicarum atque chebularum, utriusque pariter drachmas duas, masticis drachmas duas, duas quoq; rosarum præsertim purpurearum, confice pilulas uino. Proinde pilulis aut ijs, aut illis, ex ijs scilicet quas probauimus, nemo unquam solis uti debet, ne forte nimiũ exiccetur: quod quidem in melancholia peßimũ est, imò uel unà cum syrupo, quem sequuti partim Mesuem, partim Gentilem Fulginatem suprà descripsimus, uel cum uini odori leuisq; unc. una siue duabus siue tribus, ut cuique cõuenit. Aut cum aqua mellis & paßularũ atq; liquiritiæ. Aut sicubi caliditas dominatur, cum iuleb uiolaceo aquáque uiolacea. Omnino autem consulo literatis, quicunq; ad atram bilem sunt proniores, ut hac purgatione bis quolibet anno, Vere scilicet autumnoq́; utantur diebus quindecim continuis uel uiginti, pilulis scilicet cum syrupo atq; similibus. Quicunque uero paulò minus huic morbo obnoxij sunt, sat habebunt, si pilulas primas aut ultimas toto anno sumant, semel hebdomada qualibet, æstate quidem cum Iuleb, ut diximus, aliâs uero cum uino.

Aliqui

A liquidarum medicinarum usu Medelæ. Cap. XXI.

MEminiße uero oportet, ubi maximũ in exiccatione periculũ imminet, purgare tamen necesßitas cogit, operæpretium esse pilulas intermittere, atque in ipso syrupo uel simili quadam decoctione, facta in aqua Buglossæ quando purgandum est, interdum infundere diasenæ, uel diacatholiconis, uel Tripheræ persicæ unciam unam, aut saltem dimidiam. Quod si uel corpus robustius sit, uel astrictior et durior aluus, addere electuarij Hamech drachmã unam aut duas. Vtilis quoque hic est confecta Casia, utilior Manna. Nec omni melancholiæ speciei conueniunt, sed illi maxime quæ adustione creatur. Sin autem melancholia naturalis sit, cõueniunt quidem, uerum præcipue si in syrupo addatur polipodij portio dupla uel tripla, similiter liquiritiæ crociq; & passularum. Item medicinæ addantur mellis rosacei liquidi unciæ duæ. Quoties uero syrupus sumendus sit, in superioribus diximus. Sed medicina cum ipso ter uiginti diebus sumenda erit. Verum si melancholicus nullus humor appareat, tantum uero complexio melancholica, scilicet frigida membrorum qualitas atq; sicca, memento ducere aluum uel mittere sanguinem minime expedire, sed reliqua duntaxat facere, quæ uel diximus, uel dicemus. Præsertim quæcunque ad

corpus pertinent, mediocriter calefaciendum atque magnopere humectandum, spiritusq́; quoad fieri potest illuminandos, fouendaq́; membra. Vbi uero ipse atræ bilis humor exundat, non madefacimus tantum corpus atque humorem, sed etiam soluimus aluum ea cautione qua diximus. Nunquam uero uehementer. Siquidem Plato in Timæo nos monet, diuturnũ morbum, qualis est melancholicus, non esse nimis ualentibus medicamentis atq; molestis pharmacis irritandũ.

Sanguinis mittendi Canones.

Cap. XXII.

SVnt nonnulli in sanguine mittendo audaciores, quos medici sapientes admodũ detestantur. Nã sanguis est atræ bilis temperamentũ, spiritus fomes, uitæ thesaurus. Solum uero ubi abundantiam sanguinis indicat, uel profusior risus, audaciaq́; & confidentia multa, uel color rubens, uenarũq́; tumor, mittere sanguinem literatis quando res postulat, debemus è uena lienis sinistri brachij, lata quidem incisione, quatuor uncias mane, uespere totidem. Deinde paucos post dies, saltem septem, ad summum quatuordecim, tum frictione quadam asperiore, tum admotis hirudinibus, quas Sanguisugas nominant, mariscas irritare, ut sanguinis unciæ tres aut quatuor inde destillent. Hæc ambo robustioribus tantum facienda uidentur. Debilioribus uero, si necessitas postu-

Copiosioris sanguinis notæ.

lat,

lat, mariſcas ſolum ſicut docuimus, irritare. Sed neque uentrem medicinis ſoluere, neq; mittere ſanguinem licet, niſi prius clyſteribus pinguibus mollibusq́; lenieris. Atq; hoc ſit in melancholica natura commune præceptum, dandam eſſe operam, ut ſi oportuerit eiuſmodi clyſteribus frequentatis uenter inferior lubricus ſemper ſit atque purgatus.

De Electuarijs & Confectis.
Cap. XXIII.

SEquuntur Electuaria, ex quibus laudo equidē quod Raſis, Exhilarans appellauit. Præterea quæ in libro De uiribus cordis Auicenna componit, ſed multo magis quod Meſues ita cōſcribit. Sume crudum ſericum colore coccineo nuper tinctum, pondere libram unam. Id merge ſucco pomorū dulcium & ſuauiter redolentium, atque ſucco bugloſſæ, aquaq́; roſacea, ſingulorum libra una, poſt quatuor & uiginti horas, totum id coque ſuauiter, donec aqua rubeat. Deinde extrahe ſericum, atque inſuper exprime diligēter. Infunde mox ſacchari candidiſſimi centum & quinquaginta drachmas, coque rurſus donec quaſi mel ſpiſſetur. Amoue tnnc ab igne, atque infunde dum calet, ambræ crudæ diligenter conſciſſæ drachmas ſex, & ut liqueſcat ambra permitte. Poſtremo adde his puluerem eiuſmodi. Sume ligni Aloës crudi, cinnami, utriuſque æque ſex drachmas, lapi-

dis Lazuli rite abluti drachmas tredecim, unionum, id est albarum margaritarum drachmas duas, auri ueri drachmam unam, musci electi partem drachmæ dimidiam. Dantur ex eo cum uino drachmæ duæ uel una, mane ac uespere ante cibum tribus aut quatuor horis. Id mihi præ cæteris ualde placet. Verũtamen probo etiam diamuscum Mesues dulcem, compositionemq; gemmarum, modò cum aqua rosacea adsumantur. Laudarem quoque mirifice quod est à Petro Ebanensi philosopho summo, conflatum, nisi ipsemet ex eius immodico usu dilatationem exhalationemq; spirituum nimiam formidaret. Quamobrem duo quædam insuper excogitaui tutißima, atque ob temperationem suam cuilibet tempori, ætati, naturæ conuenientißima, in quibus miscetur utile dulci. Quæ tantum nutriunt quantum fouent & roborant. Præterea spiritui & ingenio tantum stabiliendo, quantum acuendo & illustrando conueniunt. Sume sacchari rosacei uncias quatuor, sacchari unà cum floribus buglossæ concocti uncias duas, corticis pomi citri saccharo conditi, unciam unam, chebulæ conditæ uncias duas, cinnami electi drachmam unam, sandali, coralli scilicet utriusque rubri, item serici coccinei crudi & conscißi, croci, margaritarum, singulorũ drachmam dimidiam, auri, argenti, singulorum tertiam drachmæ partem, ambræ, Musci utriusq; grana duo.

duo. Funde omnia simul succo citri uel limonis, saccharo cocti. Sequitur Confectio altera aliquanto salubrior, certe multò suauior. Sume amygdalarũ dulcium quatuor uncias, nucleorum pineorũ scilicet ablutorum diei unius spacio, seminum cucumeris, utrorumq; pariter uncias duas, sacchari duri quod Candum, id est, candidum uocant, quatuor uncias, sacchari alterius et albißimi, libram unam atque dimidiam. Funde cuncta hæc aqua rosacea, atque limonis & citri, in qua extinctum fuerit ignitũ aurum & argentum, simul coque suauiter. Demũ adde cinnami, been rubri, sandali rubri, coralli similis, singulorum drachmam unam, margaritarũ nitidißimarum, croci serici crudi coccinei minutißime attriti, singulorũ drachmam dimidiam, auri, argenti, utriusq; grana duodecim, hyacinthi, smaragdi, saphiri, carbunculi, singulorum tertiam drachmæ partem. Si cui uero desunt aurum, argentũ, ambra, muscus, preciosi lapilli, confectiones illæ etiam prodesse multum sine his poterunt. Quarũ treis potißimũ eligo, unam scilicet Mesues, quam recensui, duas uero nostras, quas modo descripsimus. Quo uero pacto ijs utendũ sit, Cap.12 superius satis exposuimus. Si quis autẽ simplicius aliquid appetat, omnibus tamen accõmodatũ, hic citri pomum perfecte maturũ, integrum perfecte contundat, multoq; saccharo & multo rosarũ succo adhibito,

to, coquat. Coctũ uero modico cinnamo crocoq; condiat, aut aromatico rosaceo utatur sic temperato. Sume aromatici rosacei unciam unam, sacchari rosacei, sacchari diabuglossati, utriusq; uncias duas, aut similiter, misceat Diamuscum. Quanquam enim duo hæc nõ sint simplicia, tamen facile satis habentur. At si caliditas timeatur, diaprunis & saccharum uiolaceum adiungantur.

Emaciantis uigiliæ Remedia.

Caput XXIIII.

SAepe melancholicis, præsertim literatis accidere solet, ut nimiũ exiccato cerebro, uigilijs longis extenuentur. Quoniam uero nihil atræ bilis mala magis auget, quàm longa uigilia, tanto malo, omni studio succurrendum. Ideo Lactucas post cibos alios edant unà cum pane modico, pauculo croco, uinumq; purum sorbeant post lactucam, neq; ultra horã lucubrent. Quũq; se dormitũ conferunt, confectionẽ eiusmodi sumãt. In qua seminis papaueris albi unciæ duæ sint: seminis lactucæ uncia una, Amomi, croci scilicet utriusq; pars drachmæ dimidia, sacchari unciæ sex. Dilue & coque omnia simul syrupo papaueris. Edant huius drachmas duas, simulq; nonnihil syrupi papaueris gustent aut uini. Illinias eis frontem temporaq; oleo ex uiolis, & ex nenufare adiecta camphora. Item lacte oleoq; amigdalino atque uiolaceo. Odo

rem

rem croci & camphoræ, putaminumq; dulcis mali naribus admouebis. Aceti insuper modici, sed aquæ rosaceæ plurimæ. Sternes quoq; lectum plantarũ folijs frigidarum. Aures suauibus cantibus sonisq; deliníes. Humectabis sæpe caput eiusmodi lauacris, scilicet aqua in qua cocta sint frusta papaueris, lactucæ, portulacæ, maluæ, rosarum, uitis, salicis, arundinũq; folia, addita camomilla. Balneis quoque dulcibus ex rebus eiusmodi, sæpe tibiæ brachiaq;, sæpe totũ corpus est humectandum. Lac insuper bibere mixtũ saccharo scilicet stomacho uacuo, si modo stomachus optime tolerauerit, maxime prodest. Humida hæc melancholicis etiam si satis dormiant mirifice conferunt. Memento lac amigdalinum mensæ familiarissimum esse debere.

Memoriæ hebetis atq; obliuionis Remedia. Cap. XXV.

ACcidit uero nõnunquam ut studiosis, uel quia sedulo inclinato capite legant scribánt ue, uel quia ocio nimio torpeant, pituita quædam uiscosior unà cum frigida nimis melancholia caput occupans grauet, atq; hebetes obliuiosósq; efficiat. His ergo caput exonerandum est ijs remedijs, quæ aliâs diximus pituitæ conuenire. Sin minus illa suffecerint, ad pilulas Indas & cocchias ieralogodionq; cõfugito. Præterea ad ieram diacoloquintidos uel Archigenis, uel Cap. 13.

Andromachi uel Theodocionis, aut ad pilulas Iudæi, quas Mesues in capitulo De capitis dolore describit. Quod si natura ætás ue frigidior sit, nec æstas obstite rit, post purgationem utere confectione illa anacardi na, quam Mesues sapientum confectionem nominat in Antidotario. Rursus anacardina illa, quã in capi- tulo De obliuione ex sentẽtia filij zachariæ recenset. Da summo mane drachmã unam, sed qui eam sumit, ab ira, coitu, ebrietate, labore, rebusq́; calidis eo die prorsus abstineat. Hæc quidem aduersus hebetudinẽ obliuionemq́; ualentißima sunt. At uero si familiaria magis optes, da gingiber conditum, sed modico thu- re mixtum, quod sensibus & memoriæ magnopere prodest, præsertim his adiectis, scilicet melle anacar- di, melle chebularum, acoris, ciperis, ambra musco. Prodest etiam diambra, pliris sarcoticon, et diacori. Sed hæc ore diutius retinenda, naribus etiam & au- ribus infundenda. Odor quoque thuris, amaraci, ma ratri, nucismuscatæ, rutæ, gariophilorum, prodest non mediocriter. Memento tamen Theriacam in his atque similibus, quemadmodũ ab initio diximus, nul- li unquam remedio postponendam. Præterea hebeti- bus obliuiosisq́; tempora & ceruicem unctione eius- modi unge. Sume olei sambucini unciam unam, olei de been uncias duas, euphorbij unciam dimidiam, ca storei quoq; tantundẽ, perfricabis brachia, crura cer

uicemq́;

uicemq; uehementer. Ac si opus fuerit, ceruici cucurbitulas admouebis. Verticē præterea capitis amaraco, thure, nucemuscata tunsis operies atq; fouebis.

Spirituum custodiæ nos esse intentos debere. Cap. XXVI.

SI homines ueritatis cupidi, tanta medicorū diligentia corporeum spiritum curare debent, ne forte omnino neglectus, uel impedimento sit, uel inepte seruiat quærentibus ueritatem, multo proculdubio diligentius incorporeum spiritum, id est intellectum ipsum disciplinæ moralis institutis colere decet, quo solo ueritas ipsa quum sit incorporea, capitur. Neque enim fas est solum animi seruum, id est corpus colere, animum uero corporis dominum regemq; negligere: præsertim quum Magorum Platonisq; sententia sit, corpus totum ab animo ita pendere, ut nisi animus bene ualuerit, corpus bene ualere non possit. Quapropter medicinæ author Apollo, non Hippocratem, quamuis ex sua stirpe genitum, sed Socratem sapientißimum iudicauit. Quippe quum quantū Hippocrates corpori, tantum Socrates animo sanando studuerit: quanquam quod tentauerant illi, solus Christus effecit. Proinde mentem nostram optimis colere moribus à Socrate iccirco iubemur, ut lucem ueritatemq; à nobis naturæ instinctu quæsitam serena mente facilius assequamur, quanto magis ueritatē

ipsam

ipſam diuinam in primis religione ſancta fas eſt uenerari? Ad quam quærendam capiendamq́; non aliter creata mens eſt, quàm oculus ad lumen ſolis perſpiciendum. Atque, ut Plato noſter inquit, quemadmodũ uiſus nihil uſquam uiſibile perſpicit, niſi in ipſo ſummi uiſibilis, id eſt ſolis ipſius ſplendore, ita neque intellectus humanus intelligibile quicquam apprehendit, niſi in ipſo intelligibilis ſummi, hoc eſt dei lumine nobis ſemper & ubiq; præſente. In lumine inquam, qđ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. In lumine de quo canit Dauid: In lumine tuo uidebimus lumen. Profecto quemadmodũ purgatis oculis, inq; lumen ipſum aſpicientibus, ſubitò ſplendor eius infunditur, coloribus figuriſq́; rerum abunde refulgens, ita quum primum ab omnibus corporis perturbationibus per moralem diſciplinã purgata mens eſt, atque in diuinam ueritatem, id eſt deum ipſum religioſo quodam flagrantiſsimoq́; amore directa, ſubito, ut diuinus inquit Plato, diuina menti ueritas influit, rationeſq́; ueras, quæ in ipſa continentur, quibúſue omnia conſtant, feliciter explicat: quantóque mentem circumfundit lumine, tanto ſimul & uoluntatem gaudio beate perfundit.

DE STVDIOSORVM SANITATE TVENDA, LIBRI FINIS.

Index Capitulorum
